

Križi in težave iz mojih dijaških let.*)

Spisal *Fr. Rojec.*

II.

Mojemu vaškemu tovarišu je bilo ravno tako ime kakor meni, pisal pa se je za Zupančiča. Vdova, ki sva pri nji stanovala, je bila huda nemškutarica, dasi je bila doma nekje tam doli pri Novem mestu in niti znala ni govoriti po nemško. Ker je bil njen mož koroški Nемеc in nasprotnik Slovencev, je menda mislila, da ga mora posnemati v tej nelepi lastnosti še tudi potem, ko je on že davno strohnel v slovenski zemlji, ki je dajala kruha njemu in njegovi družini.

Vdova je imela odraslo hčer in sina, ki sta seveda morala biti vzgojena v duhu svojih staršev in zatorej nista smela hoditi v tako šolo, kjer bi se mogla naučiti tudi slovenščine. Naš jezik sta le govorila, kakor sta se ga naučila od matere ter od drugih slovenskih znancev in znank. To preziranje naše mile materinščine pa se je pozneje hudo maščevalo zlasti nau sinom. Iskal je službe v pisarnici mestnega upravnništva ljubljanskega; a ker ni bil zadostno zmožen slovenščine, ga niso mogli sprejeti. Tudi v drugih ljubljanskih pisarnicah je bil baje odklonjen njegov sprejem iz istega vzroka. Vendar pa ta grenka izkušnja kakor tudi okolščina, da se je živila s svojima otrokoma vred le od tega, kar je dobivala za oskrbovanje slovenskih dijakov, ni izpametovala naše velike Nemke, da bi ob vsaki priliki ne zaničevala Slovencev ter ne zabavljala čreznje. Sicer je dobivala tudi pokojnino po svojem možu po 14 gld. na mesec; ali to je ravno zadoščalo za njeno stanovanje, sestojече iz treh sob.

To stanovanje je bilo tako urejeno, da se je prišlo naravnost s hodnika v veliko sobo, ki je imela dve okni, obrnjeni na ulico; a ob strani sta bili zaporedoma dve ozki sobici, kamor so držala ena vrata s hodnika postrani, druga pa iz velike sobe. Tudi ti dve sobici sta imeli dve okni. Eno je bilo spredaj, skozi katero se je videlo na ulico, drugo v zadnji sobici pa je bilo obrnjeno na dvorišče. Veliko sobo je rabila gospodinja zase, za svojo družino ter za boljše goste; a v stranskih sobicah smo bili nastanjeni dijaki.

Tu je razen Zupančiča in mene stanovalo v onih letih še po troje ali dvoje dijakov iz gimnazije, učiteljske pripravnice ali iz realke. Vseh se še dobro spominjam, toda povoda ni, da bi tukaj kaj več pisal o njih. Omenim naj le to, da smo se večkrat skupno zbesedili z gospodinja zaradi nemščine in slovenščine. Ob takih prilikah je morala slišati od nas marsikatero pikro in resnično, ali vkljub temu je ostala trdovratna nemškutarica.

Časih jo je obiskala tudi kaka nemška mestna mamica, in takrat sva se z Zupančičem, ako sva bila slučajno doma, vselej lahko prepričala, kako beraško je bila podkovana s svojo blaženo nemščino. Z veselim in navidezno učenim obrazom je kimala in pritrjevala svoji obiskovalki med pogovorom,

*) Glej „Zvonček“ l. 1905., str. 209.

toda iz njenih ust so prihajale le redke in neznatne nemške besedice kakor „frajlih“, „iberal“, „natirlih“. Namesto nje sta morala govoriti hči ali sin, ako pa ni bilo nobenega teh doma, je bil hitro končan nemški obisk.

Drugače pa je bila naša gospodinja dobra za dijake ter nas je oskrbovala prav po materinsko. Le pogostokrat je bila brez potrebe nekoliko preveč sitna. Večkrat se je sama pohvalila, da tako poceni in tako dobre hrane kakor pri nji nimajo dijaki nikjer drugje v Ljubljani. Pri tem jo je rada podpirala hči, nekoč: „Ja ‚presnet‘, naša mama ne morejo biti tako umazani, da bi dajali dijakom tako slabo hrano kakor druge gospodinje.“ V koliko je bila upravičena ta hvala, ne vem, ker pozneje v Ljubljani nisem več imel hrane v svojem stanovanju, ampak sem jo dobival drugod.

Pri moji prvi gospodinji na Starem trgu smo jedli vsi dijaki in domači skupaj pri eni mizi. Ako je ostalo kdaj kaj kake slabše jedi, kakor zelja, repe, fižola ali krompirja, se je ona vselej jezila na nas. „Ti izbirljivci salamski, le dobre reči bi jedli! Ali naj krompir, fižol in jedi iz črne moke pa sama pojem? Kakršno dobim namesto denarja, tako pa dam tudi vam, proč ne morem vreči!“ Take in podobne zabavljice so se razsule črez nas skoro vselej, kadar je morala nesti kake ostanke z mize nazaj v kuhinjo. Pa tudi še hujše smo morali slišati časih. S takimi zabavljicami je pikala v prvi vrsti mene in Zupančiča, ker sta ji najina očeta plačevala za naju deloma z denarjem, deloma pa z dogovorjeno količino pšenične in ajdove moke, zabele, krompirja, fižola ter pšena in ješprena. Pripeljala sta ji sicer vselej najboljšega blaga, ki so ga pridelali doma na Dolenjskem, ali najina gospodinja vendar nikdar ni bila zadovoljna z njim, zlasti z moko ne, ker ni bila nikdar tako bela kakor ona, ki jo je dobivala v ljubljanskih prodajalnicah. A tega nista bila kriva najina očeta, ampak naši dolenjski mlinarji, ker niso znali napraviti lepše moke.

Meni je bilo kaj neprijetno ter težko pri srcu in silno me je bilo sram, kadar je stresala gospodinja svojo sitnost zaradi omenjenih reči nad menoj in Zupančičem tudi vpričo dijakov, ki so bili tam v stanovanju. „Da bi ta sitnica to povedala vsaj samo nama,“ sem se večkrat na tihem jezil ter si želel, da bi bil moj oče tako bogat, da bi ji mogel plačevati vse v denarju, da bi potem vendar več ne imela vzroka, tako sramotiti me še pred drugimi ljudmi. Ali ta želja je ostala le želja, in v mojo še večjo jezo, žalost in sramoto je začela ona peči tudi kruh iz moke, ki so ji jo pripeljali z mojega in Zupančičevega doma. Ta kruh je bil mnogo bolj črn in čvrst kakor prejšnji iz kupilne moke ter jako podoben navadni kmetiški pogači. Ni mi znano, kako je šel v slast mojim sostanovalcem, pač pa se še natančno spominjam, da sem ga bil jaz žalosten vselej, kadar sem ga videl na mizi. Zdel se mi je nekako vidno znamenje moje kmetiške nizkosti, in gospodinja ga je obgodrnjala tudi pred vsakim vnanjim znancem in gostom, ki ga je videl in okusil, ter mu brez ovinkov povedala, odkod ima tako slab kruh. Zato sem se globoko oddahnil, ko je nekoč pošla ta nesrečna dolenjska kmetiška moka, ter se je na mizi v našem stanovanju zopet zasvetila bela gosposka „štruca“.

V prvih mesecih po prihodu v Ljubljano pa me je zadela še druga močnejša nadloga, ki se ji pravi bolezen. Vsaka težja bolezen je huda, nad vse bridko pa je, ako mora biti človek hudo bolan pri tujih ljudeh. Kako grenka nesreča je to za občutljivega človeka, to more pojmiti s pravim čuvstvom le tisti, ki izkusi to sam. Posebno bridko pa je še, ako je treba lečiti svoje obnemoglo telo kake nalezljive in nečedne bolezni v tuji oskrbi, kakor se je to prigodilo meni. Imel sem namreč koze. Še zdaj se vidim, kakor da bi bilo to včeraj, kako sem bil ves poln zlasti po obrazu, rokah in nogah belih gnojnih mehurčkov, ki so bili povprečno veliki kakor borovnične jagode, kako so se potem ti kožni izpuščljaji sušili ter luščili in odpadali. Kjer se je odluščila kaka „koza“, tam je ostala rdečkasta jamica; a pozneje so se vse take jamice zaravnale, da se mi zdaj nič ne pozna prebita bolezen.

Med boleznijo sem ležal sam v sobici zadaj in zdi se mi, da sem bolezen lahko prebil. Moji zdravilni pripomočki pa so bili: dobra, tečna hrana in topla odeja, ki sem moral biti z njo vedno skrbno pokrit. Gospodinja je dala za moje bolezni zapreti vrata, ki so držala iz moje stanice v drugo sobico, in stregla mi je sama ter prihajala do mene skozi vrata s hodnika.

Tako sem bil ločen od drugih sostanovalcev, ki so se gotovo bali, da bi se še sami ne našli moje bolezni. Toda k sreči se ta ni razširila od mene na nobenega drugega. Le moj vaški tovariš in sošolec Zupančič bi bil skoro gotovo tudi zbolel za kozami, ako bi mu gospodinja pravčasno ne pomagala. Pred mojo boleznijo je tudi on bival v tisti sobici kakor jaz; preselil se je od tu v drugo izbo šele potem, ko se je že spoznala moja bolezen. Kmalu nato pa so se pojavili tudi pri njem ravno taki bolesteni telesni znaki kakor pri meni, preden me je položila bolezen v posteljo. Ali gospodinja ga je hitro spravila v posteljo, ga dobro odela ter mu skuhalo pol litra močnega vina, ki ga je moral izpiti prav gorkega. Ko se je v postelji dobro pregreel in spotil, je bil Zupančič zopet zdrav in drugi dan je že mogel iti v šolo.

Kje in od koga pa sem se našel kozne bolezni? Nikjer in od nikogar! Nastala je v mojem životu sama od sebe zaradi telesne oslabelosti in prehlada.

Tisto jesen, ko se je zmisлил oče Franceta Zupančiča, da naj naju pošljejo v ljubljanske šole, sem ravno dobro okrevl od hude vročinske bolezni, preden sem odšel v Ljubljano. Bil sem takrat še ves slaboten in se pozneje v slabem mestnem zraku in ob izpremenjeni hrani tudi nisem mogel hitro telesno okrepcati. Nastali so hladni in vlažni jesenski dnevi. Nisem imel tople obleke in rado me je zeblo.

Nekega mrzlega deževnega popoldneva — bilo je menda v četrtek — sva z Zupančičem precej časa stala na Frančiškanskem mostu ter gledala pogreb. Jaz sem se tresel od mraza na vsem životu. Ko sva prišla domov v stanovanje, me je začela močno boleti glava, po životu sta me izpreletavala mraz in vročina, in male rdeče pike so se mi začele prikazovati

po obrazu in po rokah. To je bil začetek moje kozne bolezni, zaradi nje sem zamudil 30 poldni šolskega pouka. Tako stoji zapisano v mojem prvem šolskem izpričevalu iz Ljubljane v predelku za prvo četrletje.

Kakor sem zvedel doma od staršev, jaz kot otrok nisem imel zdravniško stavljenih koz, ker sem bil takrat ravno nekaj bolan na osepnicah ali kozah-noricah. Zato pa sem moral v toliko obilnejši meri in toliko hujše koze pasti v svojem štirinajstem letu v Ljubljani.

Za visoko ceno.

Spisal Mihael Levstik.

Komaj je začel nekje vladati mladi kralj, že so ga jeli napadati od vseh strani ljuti sovražniki, ki so ga hoteli pahnuti s prestola. Kralja so zavoljotega morale grozne skrbi, da ni zatisnil očesa po cele noči.

Približal se je dan, ko bi se morala vojska udariti z združenimi sovražniki. Ves zbeگان in vznemirjen do blaznosti je taval ponoči pred odločilno bitko v svojem šotoru. „Kaj bo,“ je obupno vzdihoval, „če bo premagana moja vojska? Sovražniki bodo raztrgali mojo državo in uničili starodavni prestol mojih očetov.“

Ura se je že bližala polnoči, in ni še bilo miru niti v taboru, ki se je razprostiral daleč naokolo, niti v kraljevem šotoru. Kar hipoma zarožlja sablja, ki je slonela ob kraljevem stolu. „Ne boj se, vladar! Jaz in tisoče mojih sestrá se bomo bliskale ob solnčnem svitu za tebe in tvojo glavo in sekale glave tvojih sovražnikov!“

V hipu, ko utihne sablja, priropoče puška v šotor in kliče: „Bodi miren, vladar! Puške bomo metale svinčenke v vrste tvojih nasprotnikov in vdiralе svoja bodala v njihove prsi, da bo v potokih vrela sovražna kri!“

„In mi,“ zagrmi top, ki je ravnokar prihrumel pred strmečega kralja, „bomo bljuvali grozo in smrt v sovražno armado in sesuli okope nasprotnikov v pesek in prah! Umiri se torej, vladar, zmaga ti je gotova!“

Komaj se je zjutraj dvignilo solnce nad krvavordeče obzorje, že sta se spopadli armadi v groznem obupnem boju. Puške so pokale, kakor da bi se toča usipala po trdih strehah. Sablje so sekale, da se je zeleno polje rdečilo od človeške krvi, in topovi so gremeli, da se je tresla zemlja. Povsod strašno vpitje, vršanje, lomastenje, divjanje. Trume borilcev so padale, kakor pada cvetje na travniku pod koso ob rosnem jutru . . .